

Arktisen alueen nykytila ja muutosvoimat

Arktisen alueen globaalien geopoliittisen ja taloudellisen merkityksen odotetaan kasvavan lähitulevaisuudessa. Nämä odotukset ovat kuitenkin muuttuneet viime vuosien aikana entistä epävarmimmiksi. Jos vielä vuoden 2010 tienoilla puhuttiin yleisesti ”arktisestä talousbuumista”, nykyään arviot ovat selkeästi maltillisempia: alueen talouspotentiaalini realisoitumisen nähdään olevan oletettua hitaampi ja epävarmempi prosessi – paikoittain on jopa otettu selvää takapakkia.

Lähiaikojen esimerkit energiasektorilta ilustroivat tätä. Syyskuussa 2015 Shell ilmoitti keskeyttävänsä kaiken poraustoiminnan Chuckin merellä Alaskassa. Euroopan arktisen puolella venäläiset energiayhtiöt ovat saaneet pidennyksiä omistamiinsa lisensseihin, samoin merellistä koeporaustoimintaa on jouduttu siirtämään.

Näiden epävarmuutta lisäävien kehityskulkujen taustalla on erinäisiä alueen sisäisiä ja ulkopuolisia syitä. Esimerkiksi Shellin vetäytymisen taustalla on se, ettei yhtiö yksinkertaisesti löytänyt koeporauksissaan riittävän suuria öljyvarantoja. Toinen keskeinen tekijä on maailmantalouden hidastumisesta ja ylituotannosta johtuva öljyn alhainen maailmanmarkkinahinta. Tämän seurauksena kalliit, investointien suhteen etupainotteiset ja pitkät arktiset projektit nähdään kannattamattomiksi, varsinkin kun arviot öljyn hintakehityksestä ovat pessimistisiä pidemmällä aikavälillä.

Venäjällä heikko taloustilanne ja Ukrainan kriisistä johtuvat länsimaiden asettamat pakotteet hankaloittavat hankkeiden toteuttamista.

Taluspakotteet ovat mutkistaneet kalliiden hankkeiden rahoittamista, ja tuotteiden, teknologian ja palvelujen saantia rajoittavat pakotteet ovat puolestaan estäneet yhteistyötä teknologisesti kehittyneiden länsimaisten energiayhtiöiden ja palveluntuottajien kanssa. Ilman tätä yhteistyötä erityisesti toiminta Venäjän arktisella offshore-alueella on äärimmäisen hankalaa nyt ja lähitulevaisuudessa. Lisäksi edistysaskeleet liuskeöljyn ja -kaasun tuotannossa vähentävät arktisen alueen energiahankkeiden mielekkyyttä. Keskipitkällä aikavälillä kiihtyvät toimet ilmastonmuutoksen vastaisessa kamppailussa uhkaavat energiayhtiöiden hallussa olevien öljyreservien ja -investointien arvoa. Vallitsevassa maailmantalouden ja -politiikan tilanteessa toimintaedellytykset ovat selkeästi heikentyneet, eikä nopeaa muutosta ole näköpiirissä.

Jos talouden näkymät ovat epävarmoja, myös arktisen alueen turvallisuustilanne on tullut epäselvemmäksi. Vaikka yhteistyö arktisen alueen hallintojärjestelmissä on jatkunut verrattain hyvin vaikeassa kansainvälispoliittisessa tilanteessa, on yleinen oletus arktisesta alueesta ainutlaatuisena rauhan ja yhteistyön tilana joutunut jossain määrissä haastetuksi arktisen alueen ulkopuolella olevien konfliktien johdosta. Pakotteista johtuvan taloudellisen yhteistyön vaikeutumisen lisäksi esimerkiksi vakiintunut ja globaalisti erityislaatuinen sotilaallinen yhteistyö Venäjän ja NATO-maiden välillä on jäissä Ukrainan kriisin seurauksena. Kriisi on heijastunut myös Arktiseen neuvostoon muun muassa osallistumisboikottien myötä. Tulevai-

suuden näkökulmasta vielä merkittävämpää on kuitenkin Ukrainan kriisin myötä lisääntynyt epävarmuus Venäjän politiikan suunnasta.

Ensinnäkin Venäjän nykyhallinnon sitoutuminen kansainvälisen lakiin on kyseenalaistunut. Venäjä näyttää hylänneen aiemmin hyväksymiänsä kansainvälisoikeudellisia sitoumuksia, erityisesti vuoden 1975 Helsingin päätösasiakirjan kantavat periaatteet. Vaikka Venäjä tarvitsee kansainvälistä yhteistyötä Arktiksella saavuttaakseen strategiset tavoitteensa, on mahdollista kysyä, miksi luottaa sokeasti Venäjän toimivan arktisella alueella kansainvälistä yhteistyötä ja lakia noudattaen, erityisesti jos se kokisi intressiensä muuta vaativan?

Toiseksi Venäjältä on tullut revisionistinen valtio, joka haluaa elvyttää vanhan suurvaltastatuksensa. Se on osoittanut Ukrainassa ja Syyriassa olevansa valmis käyttämään sotilaallista voimaa päämääriensä ajamiseen. Arktiksen suhteen Venäjä on kuitenkin antanut ristiriitaisia signaaleja: vaikka se korostaa jatkuvasti sitoutumista kansainväliseen lakiin ja alueelliseen vakauteen Arktiksella, on Venäjältä myös kuulunut yhä vahvempia kansallismielisiä ja turvallisuutta korostavia kommentteja alueen suhteen. Vaikka tämänkaltaiset kommentit on mahdollista tulkita sisäpoliittiseksi retoriikaksi, on selvää, että vallitsevassa tilanteessa ne myös lisäävät yleistä epävarmuutta Venäjän ulkopoliittikkaa ja myös sen arktisia pyrkimyksiä kohtaan.

Kolmanneksi kasvanutta epävarmuutta eivät vähennä Venäjän panostukset arktisen sotilasvoiman kehittämiseen. Arktisen alueen merkitystä on korostettu Venäjän uudessa sotilasstrategiassa. Venäjä on avannut uudelleen alueen neuvostoaikaisia lentokenttiä sekä perustanut uusia tukikohtia. Venäjän pohjoiset joukko-osastot on asetettu uuden yhteisen sotilaallisen komentorakenteen alle. Tätä Venäjän kasvanutta arktista sotilasvoimaa on testattu ennalta varoittamatta massiivisissa valmiusharjoituksissa, joissa Venäjä on osoittanut kykynsä nopeaan sotilaalliseen toimintaan.

Venäjällä on loogisia ja legitimejäkin syitä kehittää kyvykkyyksiään arktisella alueellaan liittyen mm. avautuvan alueen valvontaan, strategisten resurssien turvaamiseen sekä Pohjoiseen laivastoon sijoitetun ydinpelotteen kehittämiseen. Venäjän sotilaallinen voima arktisella alueella kasvaa samalla kun lännen näkemykset Venäjän tarkoitusperistä ovat muuttuneet epäluuloisemmiksi. Jos uhka nähdään toimijan kyvyn ja tarkoitusperän summaksi, on tätä kaavaa seuraten alueen turvallisuuspoliittinen vakaus heikentynyt, vaikkakin potentiaali suuremmalle arktiselle konfliktille on edelleen pieni.

Mitä tämä tarkoittaa arktisen hallinnollisen yhteistyön ja erityisesti Arktisen neuvoston näkökulmasta nyt, kun Suomi on keväällä 2017 ottamassa neuvoston puheenjohtajuuden? Arktinen neuvosto on toiminut sen perustamisesta lähtien kylmän sodan jälkeisen poliittisen poutasään aikana, jolloin arktinen on ollut ”rauhan ja yhteistyön tila”. Vaikka poliittinen poutasää näyttää oleva ohi ja vaikka tätäkin yhteistyötä on haastettu, vastakkainasettelu ei ole rampauttanut Arktisen neuvoston työtä. Yleisesti on ymmärretty Arktisen neuvoston puitteissa tapahtuvan yhteistyön merkitys jaettujen arktisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja keskusteluyhteyksien ylläpitämiseksi. Onkin oletettavaa, että lyhyellä aikavälillä Arktinen neuvosto kykenee jatkamaan toimintaansa verrattain hyvin, mutta tätäkään ei voida enää pitää kiveen kirjoitettuna.

Juha Käpylä &
Harri Mikkola

Kirjoittajat toimivat vanhempina tutkijoina Ulkopoliittisessa instituutissa.